

Gdje gospodarskoj borbi manjka ovaj pogled na viši cilj, kojemu je borba za blagostanje samo sredstvo, da se do onoga cilja uspješnije prodre, gdje gospodarska težnja ispuni sav sadržaj života i preko sebe ne vidi nikakova cilja, tamo ona prirodno dolazi na granicu ne-čovječnosti u pravom smislu ove riječi. Naprotiv ako gospodarsku težnju provejava idealni duh, ako se kroz nju svagda probija želja dohvatiti pravi smisao ljudskoga života i ispuniti život čovjeka dostojnim sadržajem, onda postaje i ekonomski rad vježbalište čovječnosti, a borba za blagostanje prelazi u borbu za ljudski život, egoistična borba za održanjem prelazi u nastojanje, svojemu »ja« podati što dostojniji sadržaj. Kraj takova duha postaje rad blagoslov za čovjeka. Lijepo je to istakao Carlyle; po njemu ne stoji vrijednost sve naše borbe s prirodom toliko do toga, da prirodu predobijemo, koliko da boreći se s njome sebe razvijemo. Na radu se čovjek razvija i najveća je nesreća za nj, ako ne može da radi, te je tako nesposoban postići svoje određenje, to jest, postati čovjekom. Čovjek se usavršuje radom. Smradne močvare se uklanjaju njime, a na njihovo mjesto dolaze lijepe žitne poljane i ponositi gradovi, ali u isto vrijeme prestaje i čovjek biti močvarom i nezdravom pustinjom, nego prošavši vatrom rada postaje čovjek. Blagoslovljeni žar rada je kao oganj, što čisti, te se u njem troši sav otrov, a smradne pare postaju sjajnim plamenom. Tako Carlyle; i s pravom, jer po radu, ako je prožet idealnim žarom čovječnosti, postaje čovjek bogat — njegovo se biće obogaćuje i oplemenjuje, on raste u vrijednosti i upravo se može reći: nije bijedan, tko